

Piotr Grzegorzewski

Szkoła Główna Handlowa w Warszawie

SZANSE I ZAGROŻENIA FUNKCJONOWANIA SPÓŁDZIELNI „SAMOPOMOC CHŁOPSKA” ZWIĄZANE Z AKCESJĄ POLSKI DO UNII EUROPEJSKIEJ

1. Wstęp

W ramach badań prowadzonych w Zakładzie Spółdzielczości Katedry Zarządzania Przedsiębiorstwem Kolegium Zarządzania i Finansów Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie w latach 2001-2002 przeprowadzono sondaże opinii prezesów spółdzielni „Samopomoc Chłopska” (Grzegorzewski 2002). Problematyka poruszana w ankiecie stanowiącej narzędzie badań tych spółdzielni dotyczyła między innymi nadziei oraz obaw wyrażanych przez kadry kierownicze tych spółdzielni, związanych z procesem wejścia Polski do Unii Europejskiej.

Ponieważ prezesi spółdzielni będących ważnymi elementami lokalnej gospodarki dysponują wiedzą dotyczącą nie tylko zarządzanej przez siebie spółdzielni, ale często także o innych zlokalizowanych w ich sąsiedztwie podmiotach gospodarczych (reprezentujących różne statusy organizacyjne i własnościowe), ich opinie w wielu istotnych kwestiach związanych z problematyką integracji Polski z Unią Europejską mogą mieć charakter ekspercki i stanowić przyczynek do oceny sytuacji nie tylko spółdzielni, ale także i innych podmiotów, przede wszystkim małych i średnich przedsiębiorstw funkcjonujących w Polsce w okresie przedakcesyjnym.

2. Nadzieje i obawy związane z integracją europejską

W pierwszej części sondażu podjęto starania o określenie nadziei związanych przez naczelną kadrę kierowniczą spółdzielni z wejściem Polski do Unii Europejskiej. Wybór odpowiedzi ograniczono do trzech spośród pięciu możliwych wariantów.

tów oraz stworzono możliwość udzielenia odpowiedzi własnej, nie przewidzianej w formularzu ankiety.

W roku 2002 w spółdzielniach „Samopomoc Chłopska” aż 92% respondentów liczyło na uzyskanie pomocy umożliwiającej dostosowanie do warunków funkcjonowania w Unii Europejskiej, a 82% z nich wskazało na konieczność równoprawnego traktowania w Polsce spółdzielni i podmiotów gospodarczych o innym statusie własnościowym lub prawnym. Około 29% uczestników sondażu liczyło na korzystną współpracę ze spółdzielniami z państw Unii Europejskiej (np. możliwość fuzji, kooperacji), a oczekiwania co do takiej współpracy z różnymi przedsiębiorstwami z państw unijnych zgłosiło jedynie 6% z nich, co wyraźnie wskazuje na zdecydowanie wyższe zaufanie do spółdzielczej formy gospodarowania niż do innych możliwości prowadzenia działalności gospodarczej. Z możliwością eksportu do państw Unii Europejskiej wiązało swoje nadzieje ponad 15% ankietowanych. Zbliżony rozkład odpowiedzi otrzymano w trakcie poprzedniego sondażu (tab. 1).

Tabela 1. Nadzieje prezesów spółdzielni „Samopomoc Chłopska” związane z wejściem Polski do Unii Europejskiej według opinii z lat 2001-2002 (w % odpowiedzi). Wybór nie więcej niż trzech najbardziej istotnych odpowiedzi

Lp.	Wyszczególnienie	Badania w latach	
		2001	2002
1	Korzystna współpraca ze spółdzielniami z państw UE (np. możliwość fuzji, kooperacji)	34	29
2	Możliwość eksportu do państw UE	16	15
3	Korzystna współpraca z różnymi przedsiębiorstwami (o różnych statusach własnościowych lub prawnych) z państw UE (np. możliwość fuzji, kooperacji)	6	6
4	Konieczność równoprawnego traktowania w Polsce spółdzielni i podmiotów gospodarczych o innym statusie własnościowym lub prawnym	92	82
5	Uzyskanie pomocy umożliwiającej dostosowanie do nowych warunków funkcjonowania w UE oraz do norm tam obowiązujących	85	92
6	Inna odpowiedź	3	4
7	Brak odpowiedzi	1	1

Źródło: obliczenia własne na podstawie wyników badań z lat 2001-2002.

Przedmiotem naszego zainteresowania stały się także ewentualne trudności związane z funkcjonowaniem badanych spółdzielni w przyszłości, w warunkach obowiązujących w Unii Europejskiej. W tym przypadku do respondentów zwrócono się o dokonanie wyboru nie więcej niż sześciu spośród dwunastu wymienionych, najbardziej istotnych przyczyn lub napisanie własnego wariantu odpowiedzi, zawierającego ewentualne trudności nie wyszczególnione w formularzu ankiety.

W 2002 r. prawie 87% prezesów badanych spółdzielni podkreśliło znaczenie nierównoprawnego traktowania w Polsce spółdzielni oraz innych podmiotów gospodarczych (reprezentujących inny status własnościowy lub prawny), 84% z nich wytypowało wysoki stopień zużycia technicznego majątku produkcyjnego, a 70% zapytanych odpowiedziało, że przyczyną trudności może być brak możliwości

pozyskania środków finansowych na rozwój spółdzielni. Ponad połowa uczestników sondażu (51%) wskazała na niski poziom technologii utrudniający wytwarzanie towarów i usług o jakości spełniającej normy unijne, 34% z nich – na niskie kwalifikacje pracowników spółdzielni, a 25% z nich – na tradycyjny, kolegialny sposób zarządzania spółdzielnią. Prawie 23% respondentów wymieniło brak wiedzy i kwalifikacji menedżerskich obecnych kadr kierowniczych spółdzielni, a 22% badanych podkreśliło znaczenie braku prawa własności do posiadanych gruntów i budynków. Około 16% ankietowanych wskazało na nieprawidłowo układające się relacje pomiędzy kadrą kierowniczą a członkami spółdzielni, a po 15% z nich wskazało zarówno na silny, jak i na niekorzystny wpływ organów samorządu spółdzielczego na decyzje podejmowane przez zarząd, konflikty zaś między pracownikami a członkami spółdzielni niepokoiły jedynie co pięćdziesiątą osobę wypowiadającą się na ten temat i tylko co setny respondent próbował wskazywać na inne przyczyny utrudnień.

Tabela 2. Opinie prezesów spółdzielni „Samopomoc Chłopska” na temat przyczyn mogących utrudnić funkcjonowanie ich spółdzielni w warunkach obowiązujących w państwach Unii Europejskiej wyrażane w latach 2001-2002 (w % odpowiedzi) Wybór nie więcej niż sześciu najbardziej istotnych przyczyn

Lp.	Wyszczególniane przyczyny	Badania w latach	
		2001	2002
1	Niski poziom technologii utrudniający wytwarzanie towarów i usług o jakości spełniającej normy unijne	52	51
2	Wysoki stopień zużycia technicznego majątku produkcyjnego	79	84
3	Brak prawa własności do posiadanych gruntów i budynków	23	22
4	Brak wiedzy i kwalifikacji menedżerskich kadr kierowniczych spółdzielni	26	23
5	Niskie kwalifikacje pracowników spółdzielni	38	34
6	Niewłaściwe relacje między kadrą kierowniczą a członkami spółdzielni	16	16
7	Konflikty między pracownikami a członkami spółdzielni	1	2
8	Nierównoprawne traktowanie w Polsce spółdzielni oraz innych podmiotów gospodarczych (reprezentujących inny status własnościowy lub prawny)	81	87
9	Tradycyjny, kolegialny system zarządzania spółdzielnią	27	25
10	Silny wpływ organów samorządu spółdzielczego na decyzje podejmowane przez zarząd	16	15
11	Niekorzystny wpływ organów samorządu spółdzielczego na decyzje podejmowane przez zarząd	16	15
12	Brak możliwości pozyskania środków finansowych na rozwój spółdzielni	67	70
13	Inna odpowiedź	1	1
14	Brak odpowiedzi	0	0

Źródło: obliczenia własne na podstawie wyników badań z lat 2001-2002.

W porównaniu z wynikami wcześniejszego sondażu można było dostrzec niewielki wzrost znaczenia takich czynników, jak: nierównoprawne traktowanie w Polsce spółdzielni oraz innych podmiotów gospodarczych, wysoki stopień zużycia

technicznego majątku produkcyjnego oraz brak możliwości pozyskania środków finansowych na rozwój spółdzielni (tab. 2).

3. Przewidywane zagrożenia ekonomiczne i społeczne

Następnie respondenci podjęli próbę określenia najważniejszych zagrożeń ekonomicznych funkcjonowania swoich spółdzielni związanych z procesem wchodzenia Polski do Unii Europejskiej. Przy wyborze ograniczonym do co najwyżej pięciu spośród dziesięciu wariantów odpowiedzi wyszczególnionych w formularzu ankiety oraz istniejącej możliwości podania własnych propozycji otrzymano następujący rozkład opinii na ten temat.

W roku 2002 aż 88% prezesów spółdzielni „Samopomoc Chłopska” dostrzegало możliwość pogorszenia się wyniku finansowego ich spółdzielni, 79% z nich było przekonanych, że istotnym zagrożeniem okaże się wzrost konkurencji ze strony innych (niespółdzielczych) zagranicznych podmiotów gospodarczych. Około 61% zapytanych wskazało na realną, ich zdaniem, możliwość likwidacji spółdzielni i przejęcia jej mienia na niekorzystnych warunkach przez lokalne grupy nacisku, a 52% z nich dostrzegало takie zagrożenia ze strony zagranicznych podmiotów gospodarczych. Ponad połowa badanych (51%) obawiała się pogorszenia sytuacji sektora, w którym działała ich spółdzielnia. Wzrostu konkurencji ze strony polskich niespółdzielczych podmiotów gospodarczych obawiała się 42% uczestników sondażu, a możliwości przekształcenia spółdzielni w spółkę lub podmiot o innym statusie prawnym – 26% z nich. Tylko 7% prezesów „Sch” upatrywało zagrożenia we wzroście konkurencji ze strony zagranicznych spółdzielni, co setny z nich próbował wskazywać inne rodzaje zagrożeń, zaś nikt nie obawiał się wzrostu konkurencji ze strony polskich spółdzielni ani zmiany profilu działania spółdzielni, w której był zatrudniony. W porównaniu z wynikami wcześniejszego sondażu w ocenie respondentów zmniejszyło się znaczenie następujących zagrożeń: pogorszenia się sytuacji sektora, w którym działała ich spółdzielnia, wzrostu konkurencji ze strony zarówno polskich, jak i zagranicznych niespółdzielczych podmiotów gospodarczych oraz groźby upadku spółdzielni i przejęcia jej mienia na niekorzystnych warunkach przez zagraniczne podmioty gospodarcze lub przez lokalne grupy nacisku lub przekształcenia spółdzielni w spółkę czy też w podmiot o innym statusie prawnym (tab. 3).

W następnym pytaniu skierowanym do ankietowanych prezesów zawarta była prośba o wytypowanie sześciu najbardziej istotnych spośród trzynastu propozycji, określających zagrożenia społeczne funkcjonowania polskich spółdzielni związane z procesem wchodzenia Polski do Unii Europejskiej.

W spółdzielniach „Samopomoc Chłopska” w 2002 r. 60% respondentów za realne zagrożenie w nowych warunkach uznało możliwość obniżenia poziomu dochodów, a 56% z nich – możliwość zwolnienia z pracy. Prawie połowa badanych (46%) obawiała się nieprzestrzegania w nowych warunkach zasad i wartości spółdzielczych, a prawie tyle samo z nich (44%) obawiała się konieczności szyb-

kiego przekwalifikowania się i szkolenia w przyszłości, pogorszenie zaś relacji pomiędzy spółdzielnią a organami władzy i administracji państwowej niepokoiło 41% respondentów.

Tabela 3. Opinie prezesów spółdzielni „Samopomoc Chłopska” na temat zagrożeń ekonomicznych funkcjonowania ich spółdzielni związanych z procesem wchodzenia Polski do Unii Europejskiej, wyrażane w latach 2001-2002 (w % odpowiedzi). Wybór nie więcej niż pięciu wariantów odpowiedzi

Lp.	Rodzaj zagrożenia	Badania w latach	
		2001	2002
1	Pogorszenie sytuacji sektora, w którym działa spółdzielnia	65	51
2	Wzrost konkurencji ze strony innych (niespółdzielczych) zagranicznych podmiotów gospodarczych	83	79
3	Wzrost konkurencji ze strony zagranicznych spółdzielni	8	7
4	Wzrost konkurencji ze strony polskich niespółdzielczych podmiotów gospodarczych	47	42
5	Wzrost konkurencji ze strony polskich spółdzielni	0	0
6	Groźba upadku spółdzielni i przejęcia jej mienia na niekorzystnych warunkach przez zagraniczne podmioty gospodarcze	55	52
7	Groźba likwidacji spółdzielni i przejęcia jej mienia na niekorzystnych warunkach przez lokalne grupy nacisku	64	60
8	Możliwość przekształcenia spółdzielni w spółkę lub podmiot o innym statusie prawnym	31	26
9	Pogorszenie się wyniku finansowego spółdzielni	89	88
10	Zmiana profilu działania spółdzielni	1	0
11	Inne zagrożenia	1	1
12	Brak odpowiedzi	0	0

Zródło: obliczenia własne na podstawie wyników badań z lat 2001-2002.

Tabela 4. Opinie prezesów spółdzielni „Samopomoc Chłopska” na temat zagrożeń społecznych funkcjonowania polskich spółdzielni, związanych z procesem wchodzenia Polski do Unii Europejskiej, wyrażane w latach 2001-2002 (w % odpowiedzi). Wybór nie więcej niż sześciu wariantów odpowiedzi

Lp.	Rodzaj zagrożenia	Badania w latach	
		2001	2002
1	Zwolnienia z pracy	62	56
2	Konieczność szybkiego przekwalifikowania się i dalszego szkolenia w przyszłości	50	44
3	Rozszerzenie zakresu obowiązków służbowych	21	16
4	Obniżenie poziomu dochodów	70	60
5	Znaczne rozszerzenie uprawnień kadry kierowniczej przy podejmowaniu bieżących decyzji gospodarczych	8	4
6	Pogorszenie się stosunków międzyludzkich w spółdzielni	33	31
7	Nieprzestrzeganie zasad i wartości spółdzielczych	51	46
8	Pogorszenie się relacji pomiędzy spółdzielnią a organami władzy i administracji państwowej	52	41
9	Pogorszenie się relacji między spółdzielnią a organami samorządu terytorialnego	49	37
10	Pogorszenie się relacji między spółdzielnią a innymi spółdzielniami	8	5
11	Pogorszenie się relacji między zarządem spółdzielni a jej samorządem	7	6
12	Pogorszenie się relacji między spółdzielnią a związkiem rewizyjnym	1	1
13	Pogorszenie się relacji między spółdzielnią a Krajową Radą Spółdzielczą	1	1
14	Inne zagrożenia	2	2
15	Brak odpowiedzi	0	0

Zródło: obliczenia własne na podstawie wyników badań z lat 2001-2002.

Pogorszenie się relacji między spółdzielnią a organami samorządu terytorialnego stanowiło źródło niepokoju dla 37% ankietowanych, a pogorszenie się relacji międzyludzkich w spółdzielni niepokoiło 31% z nich. Około 16% respondentów wskazało na zagrożenie wynikające z możliwości rozszerzenia zakresu obowiązków służbowych, 6% z nich – na pogorszenie się relacji pomiędzy zarządem ich spółdzielni a jej samorządem, 5% z nich – na pogorszenie się relacji między ich spółdzielnią a innymi spółdzielniami, a 4% badanych było zaniepokojonych możliwością znacznego rozszerzenia uprawnień kadry kierowniczej przy podejmowaniu bieżących decyzji gospodarczych. Zaledwie 1% ankietowanych dostrzegało ryzyko pogorszenia relacji między ich spółdzielnią a związkiem rewizyjnym i 1% – między ich spółdzielnią a Krajową Radą Spółdzielczą, 2% z nich próbowało udzielać innych odpowiedzi. W porównaniu z wynikami wcześniejszego sondażu, w ocenie prezesów spółdzielni zmniejszyło się znaczenie prawie wszystkich wymienionych zagrożeń (tab. 4).

4. Podsumowanie i wnioski

Wśród nadziei, które kadra kierownicza spółdzielni „SCh” wiązała z akcesją Polski do Unii Europejskiej najczęściej wymieniane były: możliwość uzyskania pomocy w celu dostosowania spółdzielni do nowych warunków funkcjonowania oraz do norm obowiązujących w Unii Europejskiej i pojawienie się konieczności równoprawnego traktowania w Polsce spółdzielni oraz podmiotów gospodarczych o innych statusach własnościowych lub prawnych. Znacznie rzadziej wskazywano na możliwość korzystnej współpracy ze spółdzielniami z państw Unii Europejskiej, a jeszcze rzadziej wyrażano nadzieję na taką współpracę z innymi niż spółdzielnie podmiotami gospodarczymi. Niewielu prezesów zainteresowanych było ewentualną możliwością eksportu na rynek państw unijnych, zapewne z uwagi na lokalny charakter spółdzielni, w których byli zatrudnieni. Natomiast wśród przyczyn utrudniających funkcjonowanie tych podmiotów w przyszłości w warunkach obowiązujących w Unii Europejskiej respondenci wyróżnili przede wszystkim nierównoprawne traktowanie w Polsce spółdzielni oraz innych podmiotów gospodarczych (reprezentujących inne statusy własnościowe lub prawne), wysoki stopień zużycia technicznego majątku produkcyjnego oraz brak możliwości pozyskania środków finansowych na rozwój spółdzielni. Umiarkowane znaczenie w tym przypadku przypisywano niskiemu poziomowi technologii, mogącemu utrudnić wytworzenie towarów i usług o jakości spełniającej normy unijne, oraz niskim kwalifikacjom pracowników spółdzielni, niewielkie zaś zaniepokojenie ankietowanych wzbudzał tradycyjny, kolegialny system zarządzania spółdzielnią oraz brak wiedzy i kwalifikacji menedżerskich kadr kierowniczych spółdzielni i brak prawa własności do posiadanych gruntów i budynków. Niewielu prezesów spółdzielni skłonnych było dostrzegać znaczenie silnego lub niekorzystnego wpływu organów samorządu spółdzielczego na decyzje podejmowane przez zarząd oraz nieprawidłowych relacji pomiędzy kadrą kierowniczą a członkami spółdzielni.

Spośród zagrożeń ekonomicznych funkcjonowania spółdzielni „Samopomoc Chłopska” – możliwych w nowych realiach – ich prezesi najbardziej obawiali się pogorszenia wyniku finansowego spółdzielni i wzrostu oddziaływań konkurencyjnych ze strony niespółdzielczych zagranicznych podmiotów gospodarczych, dostrzegając także ryzyko likwidacji spółdzielni i przejęcia jej mienia na niekorzystnych warunkach przez lokalne grupy nacisku lub przez zagraniczne podmioty gospodarcze oraz pogorszenia sytuacji sektora gospodarki, w którym funkcjonowała ich spółdzielnia. W mniejszym stopniu obawiano się natomiast wzrostu oddziaływań konkurencyjnych ze strony polskich niespółdzielczych podmiotów gospodarczych oraz możliwości przekształcenia spółdzielni w spółkę lub w podmiot o innym statusie prawnym. Warto podkreślić, że w ocenie ankietowanych nie stanowiły istotnego zagrożenia ewentualne oddziaływania konkurencyjne ze strony zarówno zagranicznych, jak i polskich spółdzielni.

Natomiast jako najistotniejsze zagrożenia społeczne postrzegane były: przewidywane obniżenie poziomu uzyskiwanych dochodów oraz możliwość utraty zatrudnienia, a także ewentualna konieczność szybkiego przekwalifikowania się i dalszego szkolenia w przyszłości, możliwość nieprzestrzegania zasad i wartości spółdzielczych i ryzyko pogorszenia się relacji między spółdzielnią a organami władzy i administracji państwowej lub między spółdzielnią a organami samorządu terytorialnego, jak również pogorszenie się stosunków międzyludzkich w spółdzielni. Nie wzbudzały natomiast niepokoju respondentów możliwości pogorszenia się relacji między zarządem spółdzielni a jej samorządem oraz rozszerzenia zakresu obowiązków służbowych i rozszerzenia uprawnień kadry kierowniczej przy podejmowaniu bieżących decyzji gospodarczych i możliwość pogorszenia się relacji z innymi spółdzielniami, ze związkiem rewizyjnym oraz z Krajową Radą Spółdzielczą.

Podsumowując wyniki przeprowadzonych sondaży, można stwierdzić, że wśród przewidywanych przez prezesów spółdzielni szans i zagrożeń związanych ze zbliżającą się akcesją Polski do Unii Europejskiej najsilniej akcentowane były czynniki bezpośrednio lub pośrednio związane z wyrównaniem szans dla funkcjonujących w Polsce podmiotów gospodarczych o zróżnicowanych statusach własnościowych lub prawnych oraz czynniki związane z zapewnieniem spółdzielniom warunków do sprostania zagranicznej konkurencji, w tym również pozyskania środków na rozwój, a tym samym umożliwienie osiągania w przyszłości zarówno satysfakcjonujących wyników finansowych przez przedsiębiorstwa spółdzielcze, jak i godziwych dochodów przez zatrudnionych w nich pracowników.

Literatura

- Dyka S. (red.), *Badanie koniunktury w spółdzielniach*, Katedra Spółdzielczości KZiF SGH, Warszawa 1999.
- Grzegorzewski P. (red.), *Badanie koniunktury w spółdzielniach – kontynuacja*, Katedra Spółdzielczości KZiF SGH, Warszawa 2000.

- Grzegorzewski P., *Badanie koniunktury w spółdzielniach (kontynuacja)*, Zakład Spółdzielczości, Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem, KZiF, SGH, Warszawa 2001.
- Grzegorzewski P. (red.), *Wejście Polski do Unii Europejskiej szansą czy zagrożeniem dla polskich spółdzielni*, Katedra Spółdzielczości, KZiF, SGH, Warszawa 2000.
- Grzegorzewski P., *Wejście Polski do Unii Europejskiej szansą czy zagrożeniem dla polskich spółdzielni*, Zakład Spółdzielczości, Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem, KZiF, SGH, Warszawa 2001.
- Grzegorzewski P., *Wejście Polski do Unii Europejskiej szansą czy zagrożeniem dla polskich spółdzielni*, Zakład Spółdzielczości, Katedra Zarządzania Przedsiębiorstwem, KZiF, SGH, Warszawa 2002.

CHANCES AND THREATS OF THE „SAMOPOMOC CHLOPSKA” CO-OPERATIVES CONNECTED WITH INTEGRATION OF POLAND WITH THE EUROPEAN UNION

Summary

This article includes the presentation of the results of empirical research which was conducted among managers of „Samopomoc Chlopska” co-operatives and concerned opinions about the ever more discussed and ever more up to date issue, namely – the integration of Poland with the European Union. Of all the important and dire problems connected with the ever closer process of integration the co-operatives are bothered by. The research concerned only the empirical material including the opinions of the surveyed people, which dealt with their hopes and fears connected with the integration of Poland with the European Union.